

DİYARBAKIR

Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası

Haziran 2023

TGA

TÜRKİYE TURİZM
TANITIM VE GELİŞTİRME
AJANSI

DİYARBAKIR

Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası

25 HAZİRAN 2023

Katkıda Bulunanlar:

Prof. Dr. Bilgehan Gülcan

Doç. Dr. Halil Burak Sakal

Doç. Dr. Ece Konaklıođlu

Doç. Dr. Aytaç Coşkun

Sosyal ve Stratejik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi katkılarıyla hazırlanmıştır.

Kapadokya Üniversitesi

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir

İÇERİK

1. GİRİŞ	1
2. Küresel Turizmin Analizi ve Hedefler	2
3. Türkiye Turizminin Analizi ve Ulusal Hedefler	2
4. Diyarbakır Turizm Analizi	3
4.1. İlin Ziyaretçi Analizi ve Hedefi	3
4.2. İlin Turizm Gelir Analizi ve Hedefi	4
4.3. İlin Konaklama Analizi ve Hedefi	4
4.4. İlin Mevsimsellik Durum Analizi	5
4.5. İlin Turizm Türleri Analizi	6
5. Destinasyon Risk Analizi	7
6. Rekabet Analizi ve Rekabet Gücünü Artırma	8
7. Sürdürülebilir Turizm Uygulamalarını Geliştirme	8
8. Gastronomide Marka Kent Yaratma	9
9. Dijitalleşme ve Akıllı Turizm Uygulamalarını Etkili Kullanma	10
10. Tematik Rotalar Geliştirme	11
11. Kent Peyzajını Düzenleme ve Rekreatif Alanları Artırma	12
12. Deneyimsel Turizm Uygulamalarını Artırma	13
13. Nitelikli Hediyelik Eşya Envanterini Geliştirme	13
14. Güvenlik Algısını Ortadan Kaldıracak Etkili Tanıtım Atağı Başlatma	13
15. Yaratıcı Kültür Turizmi Uygulamalarını Geliştirme	14
16. Çermik-Çüngüş Ekoturizm Koridoru Oluşturma	15
17. Medikal Turizmde Güneydoğu Anadolu Markası Olma	16
18. Festival ve Etkinlikleri Kent Markası Unsuru Hâline Getirme	17
19. İnanç Turizminde Etkili Konumlama Hamlesi Gerçekleştirme	18
20. Etkili Bir Turizm Yönetimi Oluşturma ve Tanıtımda Bütünleşik Yaklaşımı Benimseme	19

1. GİRİŞ

Diyarbakır, doğal ve kültürel zenginleriyle öne çıkan, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ortasında, Mezopotamya'nın kuzeyinde konumlanan bir destinasyondur. Şehirde camiler, kale, müzeler, kiliseler gibi tarihî kaynakların yanı sıra birçok doğal güzellik de bulunmaktadır. Bu durumda kentte geliştirilecek en önemli turizm çeşidi kültür turizmi olarak görülmektedir. Ayrıca UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunan Diyarbakır Surları, Diyarbakır'ın simgesi durumundadır.

Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası, ilin özellikle doğal kaynak potansiyeli başta olmak üzere, diğer potansiyel kaynaklarını da hesaba katarak, başta kültür turizmi olmak üzere inanç, gastronomi, kültürel miras ve eko turizm gibi turizm türlerinde Türkiye turizmde marka değeri yaratma potansiyeli yüksek olan Diyarbakır'a yönelik özet biçimde ve odaklı bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Yol Haritası, Covid-19 salgını sürecinde ortaya çıkan, yeni turizm eğilimleri dikkate alınarak güncellenen Türkiye Turizm Ana Planı kapsamında ortaya konan amaç ve hedeflerle uyumlu biçimde hazırlanmış ve Diyarbakır'ın turizmdeki geleceğini inşa edecek yapı taşları niteliğindeki başlıkları ortaya koymayı amaç edinmiştir.

Diyarbakır; 2022 yılında 608,1 bin yerli, 57 bin yabancı olmak üzere toplam 665,1 bin turisti konaklama tesislerinde ağırlamıştır. Aynı yılda ildeki ortalama geceleme 1,65 ve ortalama doluluk oranı da yüzde 41,8 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu veriler, ilin potansiyeli göz önüne alındığında Diyarbakır'ın Türkiye turizmine katkısının daha fazla artırılabilceğini göstermektedir.

Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası kapsamında ilin 2028 yılı turist sayısı hedefi, yabancı turist için yaklaşık 94,2 bin kişi ve yerli turist için 1 milyon 95 bin kişi olmak üzere toplam 1 milyon 189 bin kişi; turizm geliri hedefi ise yabancı turist için yaklaşık 17,2 milyon ABD doları ve yerli turist için 209,2 milyon ABD doları olmak üzere toplam yaklaşık 226,4 milyon ABD doları olarak tespit edilmiştir. Bu hedeflere ulaşabilmesi için yapılması gereken başlıca faaliyetler ve stratejik amaçlar ile buna yönelik politika önerileri, *Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası*'nda ortaya konmuştur.

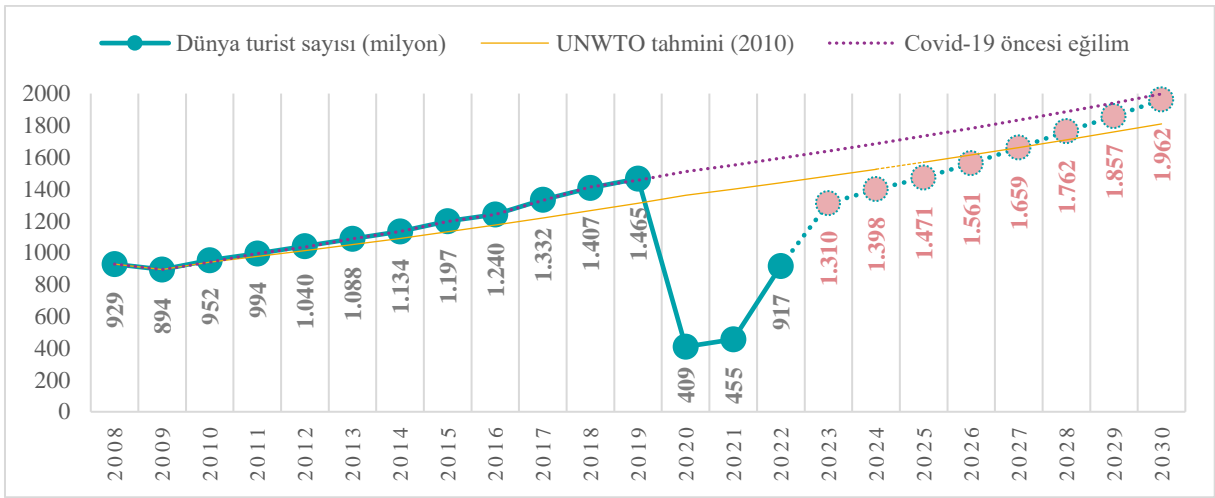
Bir destinasyonun turistik cazibesini koruyarak turizm gelirlerini sürdürebilmesi ve artırabilmesi, turizm kaynakları ve bu kaynakları turizm ürünü olarak sunmadaki gücüne bağlıdır. Kısa bir zaman öncesine kadar gelen ziyaretçi sayısı, gelir, yatak kapasitesi, lüks otellerin sayısı gibi nicel verilere göre ölçülen turizmdeki rekabet gücü, özellikle Covid-19 salgınının da etkisi ile günümüzde yerine konamayacak doğal, beşerî ve kültürel kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve risklere karşı dayanıklılığı ile ölçülmektedir. Buradan hareketle, *Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası* kapsamındaki tüm başlıklarda, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık kavramları ilke ve yaklaşım olarak benimsenmiş, ayrıca "Sürdürülebilirlik Çabalarını Artırma" başlığıyla konu, özel ve müstakil olarak da ele alınmıştır.

Yol Haritası hazırlık sürecinde Diyarbakır İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu paydaşları ile 6 Haziran 2023 tarihinde çevrim içi arama konferansı gerçekleştirilmiş ve ile özel, öncelikli geliştirme başlıkları ortaya çıkarılmıştır. Ek olarak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün dağıttığı ve önceden hazırlanmış İl Politika Tespit Anketi ve İl Risk Analiz Anketi olmak üzere iki adet anket formu da il paydaşlarına elektronik ortamda iletilmiş ve sonuçları analiz edilerek metne eklenmiştir. Bu kapsamda *Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası*, ilin destinasyon yönetim sorumluluğunu üstlenen Diyarbakır Tanıtım ve Geliştirme Kurulu için sürdürülebilir ve gelir etkisi yüksek turizm gelişimi kapsamında oluşturulan başlıklarla bir rehber niteliği taşımaktadır.

2. Küresel Turizmin Analizi ve Hedefler

2019 yılında dünya genelindeki turist sayısı, 1,47 milyar kişi ve 1,49 trilyon ABD doları ile rekor düzeye ulaşmıştır. Ancak 2020-2021 yıllarında yaşanan Covid-19 salgını, turizm faaliyetlerini dünya çapında durma noktasına getirmiştir. Avrupa ve Amerika'nın 2023 yılında yaşaması beklenen resesyona da dikkate alındığında, salgın sonrası dönemde küresel turizm hacminin 2019 yılı seviyelerine dönmemesinin ancak 2025 yılını bulması beklenmektedir (Şekil 2.1.).

Ocak 2023 tarihli uluslararası istatistikler, 2022 yılında uluslararası turizm faaliyetlerine toplam 917 milyon kişinin katıldığını, aynı yıldaki uluslararası turizm gelirlerinin ise 917,5 milyar ABD dolarına ulaştığını göstermektedir. Buna göre, 2022 yılında uluslararası turist sayısında bir önceki yıla göre yüzde 101,5 artış gerçekleşirken, Avrupa kıtasının uluslararası turizmdeki toplam pazar payı yüzde 63,78; Türkiye'nin uluslararası turist sayısından aldığı pay yüzde 5,6 ve uluslararası turizm gelirinden aldığı pay ise yüzde 5 olarak gerçekleşmiştir.

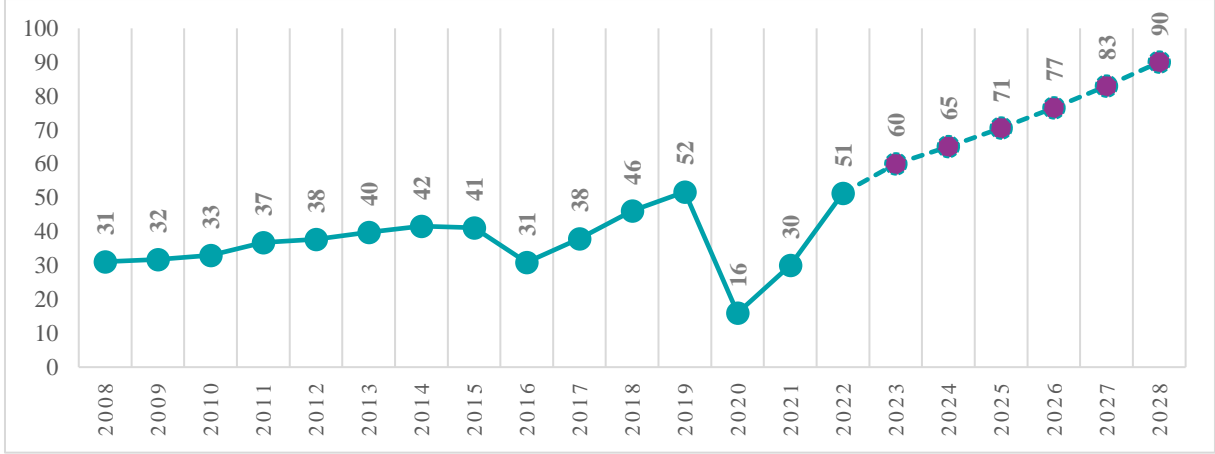
Şekil 2.1. Küresel turist sayıları (milyon kişi): gerçekleştirmeler ve tahminler

Kaynak: UNWTO World Tourism Barometer Ocak 2023 ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

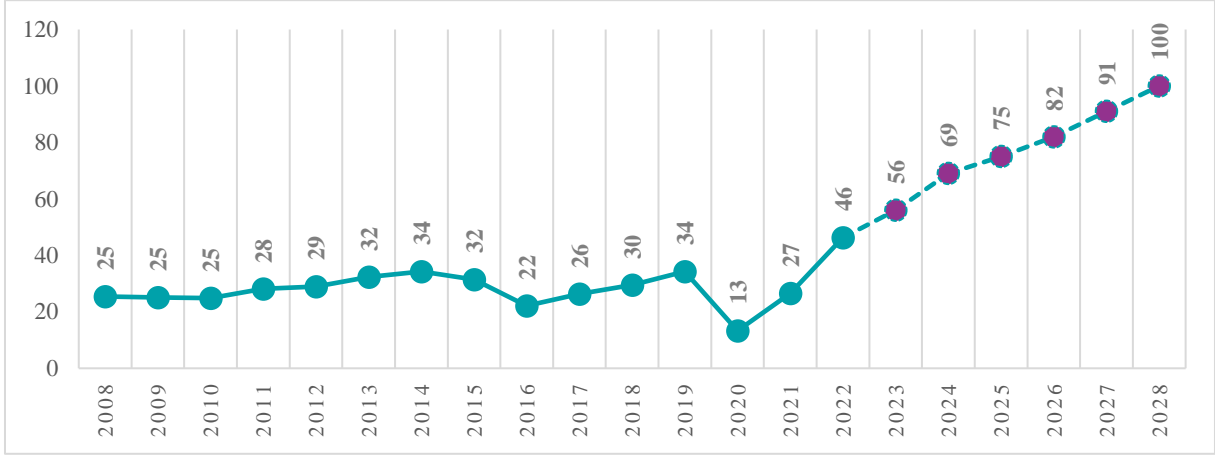
3. Türkiye Turizminin Analizi ve Ulusal Hedefler

Akdeniz Havzası'nda bulunması nedeniyle önemli bir küresel turizm ülkesi olan Türkiye'de, turizm sektörünün gayri safi yurt içi hasılasına doğrudan ve dolaylı katkısı, uzun yıllar ortalamasına göre yaklaşık yüzde 11 seviyesindedir. Uluslararası ziyaretçi sayısında rekor seviyeye ulaşılan 2019 yılında Türkiye, 51,2 milyon turisti ağırlamış, aynı yılda turizmden yaklaşık 34 milyar ABD doları gelir elde etmiştir (Şekil 3.1. ve Şekil 3.2.).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin turizm sektörü de Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmiştir. Türkiye, küresel kapanma ve seyahat sınırlamalarının da etkisiyle 2020-2021 yıllarında 16 milyon turisti ağırlamıştır. Salgın sonrası toparlanma döneminde TGA tarafından yapılan etkili tanıtım, Güvenli Turizm Sertifika uygulaması ve Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı gibi yaratıcı politikalarla fark yaratan Türk turizmi, bir "V" çıkışı yakalayarak hızla toparlanmış ve 2019 yılındaki rekor düzeydeki turist sayısına 2022 yılı sonu itibarıyla ulaşmıştır. 2022 yılındaki turizm gelirlerinde ise Türkiye, 2019 yılını geride bırakarak turizmden toplam 46 milyar ABD doları gelir elde etmiş ve bu gelir seviyesi ile tüm zamanların rekorunu kırmıştır.

Şekil 3.1. Türkiye'nin yıllık ziyaretçi sayıları (milyon kişi): gerçekleştirmeler ve hedefler
Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kapadokya Üniversitesi.

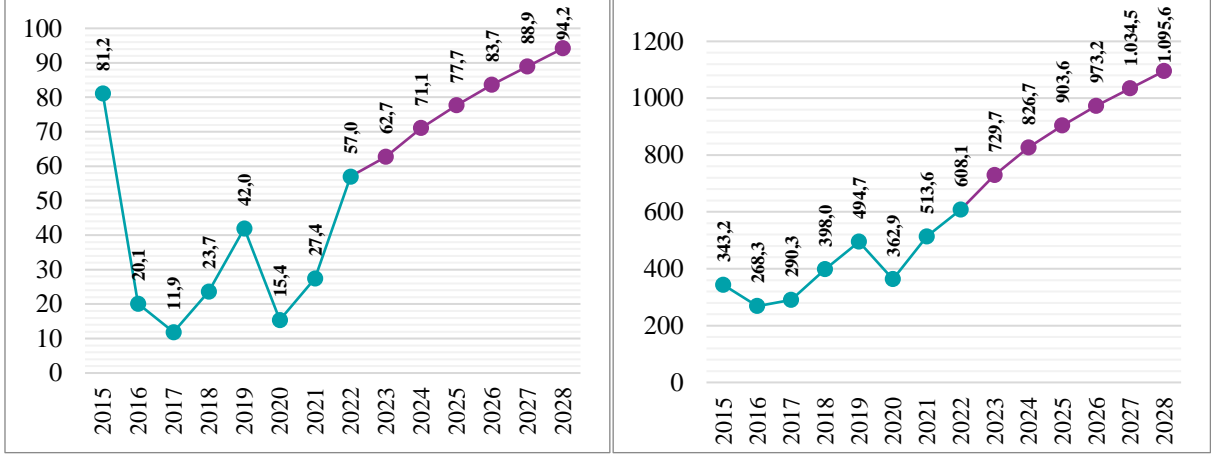
Şekil 3.2. Türkiye'nin turizm geliri (milyar ABD doları): gerçekleştirmeler ve hedefler
Kaynak: TÜİK, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kapadokya Üniversitesi.

Uyguladığı turizm stratejisi ve yenilikçi politikalar ile yakaladığı büyüme ivmesini devam ettirmeyi amaçlayan Türkiye, 2028 yılında toplam 90 milyon turisti ağırlamayı (Şekil 3.1.) ve turizmden toplam 100 milyar ABD doları gelir elde etmeyi (Şekil 3.2.) hedeflemektedir.

4. Diyarbakır Turizm Analizi

4.1. İlin Ziyaretçi Analizi ve Hedefi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama istatistiklerine göre 2022 yılında Diyarbakır; 608,1 bin yerli, 57 bin yabancı olmak üzere toplam 665,1 bin turisti konaklama tesislerinde ağırlamıştır. Aynı yılda ortalama geceleme 1,65 olarak gerçekleşirken, ortalama tesis doluluk oranı ise yüzde 41,8 olarak hesaplanmıştır. İlin 2028 yılı hedefi, yabancı turist için yaklaşık 94,2 bin kişi ve yerli turist için 1 milyon 95 bin kişi olarak hesaplanmıştır (Şekil 4.1.1.).

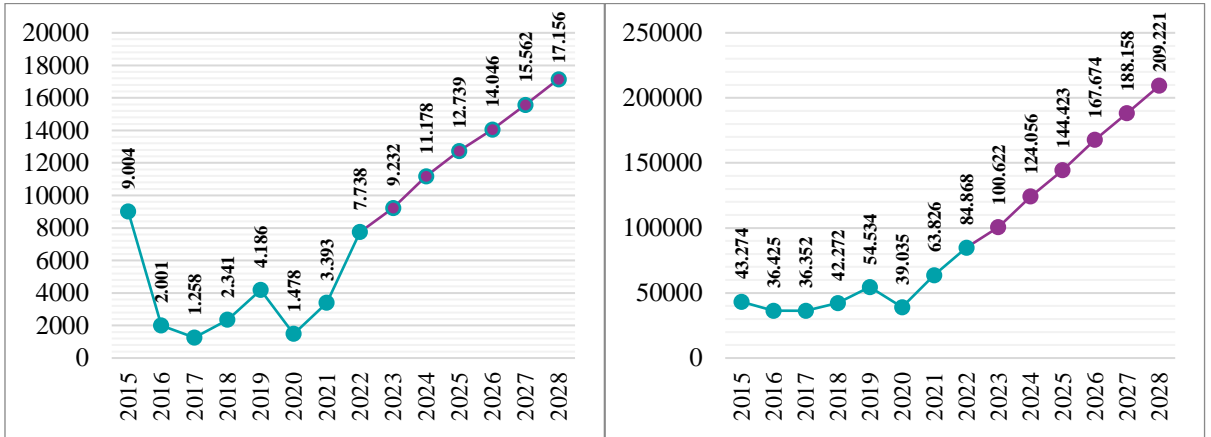

Şekil 4.1.1. Diyarbakır'ın ağırladığı yabancı (sol) ve yerli (sağ) turist sayısı ve tahminler (bin kişi)
Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

4.2. İlin Turizm Gelir Analizi ve Hedefi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan turizm istatistikleri temel alınarak yapılan hesaplamalar, Diyarbakır'ın 2022 yılında yerli turistlerden yaklaşık 85 milyon ABD doları, yabancı turistlerden 8 milyon ABD doları gelir elde ederek turizmde bir yıl içinde yaklaşık olarak toplam 93 milyon ABD doları gelir elde ettiğini göstermektedir (Şekil 4.2.1.).

Diyarbakır, Türkiye'nin 2028 yılı hedefleri ile uyumlu olacak şekilde, 2028 yılı itibarıyla ağırlayacağı yabancı turist sayısını yaklaşık 94,2 bin kişiye, yerli turist sayısını ise 1 milyon 95 bin kişiye ulaştırma potansiyeline sahiptir. Turizm gelirlerinde ise Diyarbakır, 2028 yılı itibarıyla yabancı turistlerden yaklaşık 17,2 milyon ABD doları, yerli turistlerden ise 209,2 milyon ABD doları gelir elde etme potansiyeline sahiptir (Şekil 4.2.1.).

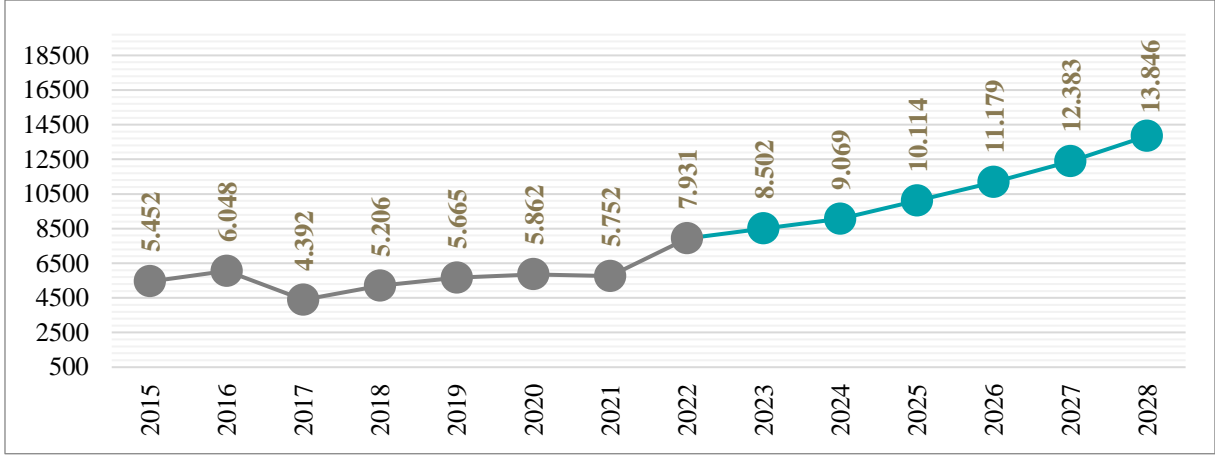

Şekil 4.2.1. Diyarbakır'ın yabancı (sol) ve yerli (sağ) turistlerden turizm geliri ve tahminler (bin ABD doları)
Kaynak: TÜİK, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kapadokya Üniversitesi.

4.3. İlin Konaklama Analizi ve Hedefi

Diyarbakır'da 2022 yılı Aralık ayı itibarıyla toplam 103 konaklama tesisi bulunmaktadır. Konaklama tesislerinin toplam yatak kapasitesi ise 7.931'dir. Tesis doluluk oranı yüzde 41,8 ve ortalama geceleme 1,65'tir. İlin mevcut istatistikleri incelendiğinde, mevcut ivmenin devam etmesi koşuluyla

2028 yılında yatak kapasitesinde yaklaşık yüzde 74'lük bir artış kaydetmesi öngörülmektedir (Şekil 4.3.1.).

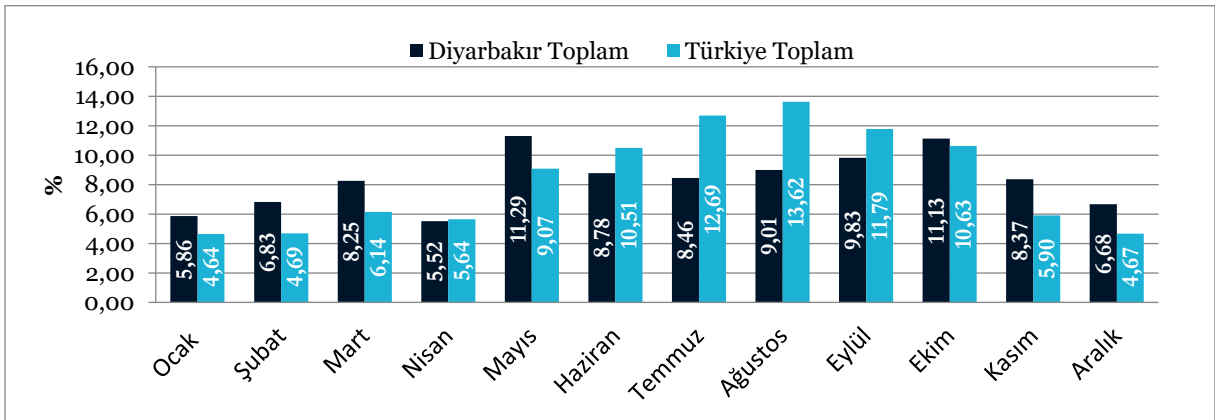

Şekil 4.3.1. Diyarbakır'ın yatak kapasitesi ve tahminler

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

4.4. İlin Mevsimsellik Durum Analizi

Turizmin 12 aya yayılma hedefi, arz kaynaklarının etkin kullanımı ve etkili tanıtım çabalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu hedef, Türkiye Turizmi Ana Planı'nda üzerinde önemle durulan bir başlıktır. Türkiye turizmi ile Diyarbakır turizminin mevsimsellik analizi Şekil 4.4.1.'de karşılaştırmalı olarak görülmektedir. Buradan, Türkiye ile Diyarbakır'ın mevsimsellik dağılımında paralellik olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Ekim-Mart aralığında ve Mayıs ayında Diyarbakır'daki doluluk oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği dikkati çekmektedir. Diyarbakır'ın yaz aylarında Türkiye ortalamasının altında olmasına, ildeki mevsim şartlarının sebep olduğu düşünülmektedir. Diyarbakır ve Türkiye genelindeki mevsimsel turizm trendlerinin, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ve turizm planlamacılarının pazarlama stratejilerini ve işletme planlarını belirlediği düşünüldüğünde destinasyonların mevsimsel faktörleri dikkate almaları önem arz etmektedir. Dolayısıyla ildeki turizm hareketliliğinin ve buna bağlı oluşacak talebin yıl içine dengeli yayılması için, ildeki turizm türlerinin çeşitlendirilmesi ve bazı turizm türü başlıklarındaki etkililiğin artırılması gerekmektedir.

Şekil 4.4.1. Türkiye ve Diyarbakır karşılaştırmalı mevsimsellik durumu

Not: Veriler, yıllık toplam konaklama sayısının yüzdesel dağılımı olarak verilmiştir (2022).

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

4.5. İlin Turizm Türleri Analizi

Yukarı Dicle Vadisi'nde, Dicle ile anılan konumuyla Diyarbakır, Mezopotamya ve Anadolu için önemli bir yere sahiptir. Diyarbakır, onlarca medeniyetin hüküm sürdüğü, kadim bir şehirdir. Kültürleri birbirine bağlayan ana yolların kesiştiği noktada yer alan Diyarbakır, tarih boyunca ilgi odağı olmuş, üzerinde çok sayıda uygarlığın kurulmasına zemin hazırlamıştır. Şehirde pek çok medeniyetin izlerini taşıyan tapınaklar, kiliseler, camiler, medreseler, türbeler, kaleler, antik kentler, arkeolojik alanlar, hanlar ve müzeler bulunmaktadır. Söz konusu kültürel varlıklardan yola çıkarak Diyarbakır'ın en önemli turizm türünün, kültür ve inanç turizmi olduğu değerlendirilmektedir. Tarihî ve kültürel miras, Sur ilçesinde, "Suriçi" olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır. Hevsel Bahçeleri ve eski kenti çevreleyen 5,5 kilometre uzunluğundaki surlar, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndedir.

Diyarbakır, İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir ve peygamberler, sahabeler kenti olarak anılmaktadır. Mekke ve Medine gibi kutsal şehirlerden sonra en fazla sahabe mezarı, Diyarbakır'da bulunmaktadır. İslam âleminin 5. Harem-i Şerifi olup Anadolu'nun da ilk ve en büyük camisi olan Diyarbakır Ulu Camii, İslam medeniyetinin Anadolu'daki ilk mühürlerindedir. Suriçi'nde; farklı din ve etnik gruplar bir arada huzur içinde yaşamakta, çok sayıda iyi korunmuş ve restore edilmiş, cemaati olan kilise bulunmaktadır. Saint George Kilisesi, Surp Giragos Ermeni Kilisesi, Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Mar Petyun Keldani Kilisesi önemli örneklerdendir. Zerzevan Kalesi'nde bulunan Yeraltı Kilisesi ve Büyük Kilise, Hristiyanlık açısından önemli bir yere sahiptir. Kentte; 12.500 yıl önceden günümüze kadar binlerce eşsiz eseri bünyesinde barındıran İçkale Arkeoloji Müzesi, kentin kültür mirası içinde yer alan Diyarbakır evlerinin en güzel örneklerinden Kent Müzesi-Cemil Paşa Konağı, Cahit Sıtkı Tarancı'nın doğduğu ev olan ve şaire ait eserleri ziyaretçilere sunan Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi, Diyarbakır sivil mimari örneklerinin en güzel eserlerinden olan Ziya Gökalp Müzesi, Diyarbakır'ın ünlü şairlerinden Ahmed Arife ithaf edilen Ahmed Arif Edebiyat Müze Kütüphanesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1916 yılında 16. Kolordu Komutanı olarak Silvan'da görev yaptığı sürece kaldığı ev olan Silvan Atatürk Evi Müzesi yer almaktadır. Uzun yıllar güneydoğuda ticaret merkezi olan Diyarbakır'da; Yanık Çarşı (Sipahi Pazarı), Bakırcılar, Demirciler, Kuyumcular, Peynirciler çarşıları en çok ziyaret edilen yerlerdir. Diyarbakır, tarih boyunca ticaret merkezi ve tüccarların geçiş noktasında yer aldığından çok sayıda han ve kervansaraya da ev sahipliği yapmıştır. Diyarbakır'da Hasan Paşa Hanı, Sülüklü Han, Deliller Hanı günümüze kadar kalmayı başarmış hanlardır. Diyarbakır; zengin mutfak kültürü, coğrafi işaret alan 48 lezzeti ile gastronomi turizmi açısından da cazip bir şehirdir. Diyarbakır, kent merkezinin yanı sıra ilçelerinin doğa, kültür, inanç turizm potansiyeli ile de ön plana çıkmaktadır. Eğil'de Zülkif ve Elyase peygamber kabirleri, Eğil Kalesi, Kral Mezarları, Kral Kızı Barajı; Çınar'da UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan, dünyanın en iyi korunmuş Roma garnizonu olan Zerzevan Kalesi ve Mithras Kutsal Alanı, doğal harikalar olan Karacadağ volkan konisi, lav yolu ve jeopark alanı; Silvan'da Silvan Kalesi, hayranlık uyandıran Hassuni Mağaraları, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde bulunan Malabadi Köprüsü; Ergani'de Makam Dağı, Enüş Peygamber Türbesi, yerleşik yaşamın başladığı, dünyada metalürjinin ilk kez başlatıldığı yer olan Çayönü, yaşayanların ve ölülerin şehri olarak anılan Hilar Mağaraları; Lice'de 7 Uyurlar'a atfedilen Ashâb-ı Kehf Mağarası, Dicle Nehri'nin kaynağını oluşturan Birkleyn Mağaraları, Çermik ilçesi tarihin başlangıcı Sinek Çayı Mağaraları, doğa harikası Gelincik Dağı ve Şeyhandede Şelalesi önemli turizm destinasyonlarıdır.

5. Destinasyon Risk Analizi

	Olasılık					Şiddet					Skor
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
Küresel Riskler											
Ukrayna-Rusya Savaşının Uzaması			X					X			9
Avrupa Enerji Krizi			X					X			9
Çin-Tayvan Arası Soğuk Savaşın Sıcak Çatışmaya Dönme İhtimali			X						X		12
Kuzey Kore-Güney Kore Çekişmesi		X					X				4
Küresel Durgunluk				X					X		16
Yeni Bir Salgın Hastalık			X						X		12
Gıdaya Erişim Zorluğu/Kıtlık			X					X			9
İklim Değişikliği				X					X		16
Doğal Kaynak Krizleri (Su/Enerji Kaynakları)			X						X		12
Bioçeşitlilik Kaybı ve Ekosistem Çöküşü			X						X		12
Büyük Ölçekli Gönülsüz Göç				X					X		16
Yaygın Siber Suç ve Siber Güvensizlik			X						X		12
Yaşam Maliyeti Krizi			X						X		16
Ülkesel Riskler											
Doğal Afetler					X					X	25
Yeni Bir Salgın Hastalık		X						X			6
İklim Değişikliği ve Çevre Sorunları				X					X		20
Bölgesel Savaş ve Terör Riski				X					X		20
Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Politik Gündem				X					X		16
Siber Güvenlik Açıkları			X					X			9
Seyahat Güvenliği/Asayiş-Turiste Yönelik Tehdit			X					X			9
Enflasyon				X				X			12
Rakip Ülke Söylemi			X				X				6
Yerel Riskler											
Terör Riski			X				X				6
Sağlık (Hasta Tedavisi, Acil Müdahale)		X						X			6
Nitelikli Personel İstihdamı			X						X		12
Dolandırıcılık		X					X				4
Yerel Halkın Turizm Faaliyetlerine Uyum Sorunu			X					X			9
Aşırı Turizm Talebi		X						X			6
Çevre Kirliliği ve Temiz Su Kaynaklarının Azalması			X					X			9
Radikal Akımlar		X						X			6
Deprem Riski				X					X		16
Heyelan			X				X				6
Doğal Güzelliğin Yok Olması ve Çarpık Yapılaşma		X						X			6
Tek Pazara Bağımlılık			X					X			9
Kaçak Göçmenler		X						X			6
Güvensiz Şehir Algısı				X					X		16
Somut Kültürel Mirasın Tahribatı			X					X			9
Endemik Türlerin Yok Olma Tehlikesi		X						X			6
Katı Atık Bertaraf ve Su Arıtma Problemi			X					X			9
Sel/Taşkın		X						X			6
Kuraklık				X				X			12
Kaya Düşmesi			X					X			9

Risk Skorlaması ve Risk Puanı Sonucu

Olasılık	Şiddet						RİSK SKORU	EYLEM
	Çok Ciddi 5	Ciddi 4	Orta 3	Hafif 2	Çok Hafif 1	Düşük 1		
Çok Yüksek 5	Yüksek 25	Yüksek 20	Yüksek 15	Orta 10	Düşük 5	25, 20, 16, 15	KABUL EDİLEMEZ RİSK: Bu risklerle ilgili hemen çalışma yapılmalıdır.	
Yüksek 4	Yüksek 20	Yüksek 16	Orta 12	Orta 8	Düşük 4	12, 10, 9, 8	DIKKATE DEĞER RİSK: Bu risklere mümkün olduğu kadar çabuk müdahale edilmelidir.	
Orta 3	Yüksek 15	Orta 12	Orta 9	Düşük 6	Düşük 3	6, 5, 4, 3, 2, 1	KABUL EDİLEBİLİR RİSK: Acil tedbir gerektirmeyebilir. Orta vadede çalışma yapılmalıdır.	
Düşük 2	Orta 10	Orta 8	Düşük 6	Düşük 4	Düşük 2			
Çok Düşük 1	Düşük 5	Düşük 4	Düşük 3	Düşük 2	Düşük 1			

6. Rekabet Analizi ve Rekabet Gücünü Artırma

Diyarbakır; bulunduğu bölge itibarıyla ve GAP tur programında yer alması nedeniyle Şanlıurfa, Mardin, Batman ve Adıyaman kentleri ile rekabet hâlinindedir. Söz konusu dört kent, kültür, inanç ve gastronomi turizmlerinde oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Paket tur programlarında birlikte yer alan Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Batman ve Adıyaman'ın rekabet etmek yerine, bütünlük içinde turizm stratejisi geliştirmesi gerekir. Dicle, Karacadağ ve İpekyolu Kalkınma Ajanslarının iş birliğinde GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nca başlatılan "GAP Bölgesi Turizm Tanıtım ve Markalaşma Projesi", tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kültürel mirasını turizme kazandırma ve bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla "Mezopotamya" adıyla markalaşmıştır. Ayrıca Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa turizminde etkin iş birliği sağlamak, birlikte turizm rotaları geliştirmek ve turizm gelirlerini artırmak amacıyla Mezopotamya Kültür Rotası Projesi kapsamında "Kültür ve İnanç Destinasyonu Çalıştayı" gerçekleştirilmiş, söz konusu üç il "Mezopotamya'nın Altın Üçgeni" olarak nitelendirilmiştir. Diyarbakır, son yıllarda pazarlama ve tanıtımda bu dört ilin ilerisinde yer almıştır. 2021 ve 2022 yıllarında gerçekleştirilen "Uluslararası Diyarbakır Zerzevan Gökyüzü Etkinlikleri", 2022 yılında yapılan "Sur Kültür Yolu Festivali" destinasyon tanıtımına önemli bir ivme kazandırmıştır. Diyarbakır; UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri, geçici listede yer alan Zerzevan Kalesi, Mithras Kutsal Alanı ve Malabadi Köprüsü ile rakip kentlerin önündedir. Yılda ortalama 400 bin kişinin ziyaret ettiği Zerzevan Kalesi'nin, önümüzdeki yıllarda yılda en az 1 milyon ziyaretçiyi ağırlaması öngörülmektedir. Bu gelişme, Diyarbakır ve bölge turizmine önemli bir ivme kazandıracaktır. Diyarbakır'ın UNESCO dünya miraslarına sahip olması, il tanıtımında oldukça güçlü bir konuma gelmesini sağlamaktadır. Bu nedenle rekabet gücünü artırmak için Diyarbakır'ın ulusal ve özellikle uluslararası tanıtım faaliyetlerine ağırlık vermesi gerekmektedir. Suriçi ve ilçelerde yer alan önemli turizm destinasyonlarının alt yapıları hızlı bir şekilde tamamlanmalı ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik alanlar oluşturulmalıdır.

7. Sürdürülebilir Turizm Uygulamalarını Geliştirme

Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası'nda yer alan tüm başlıklar, sürdürülebilir turizm anlayışını kapsayan ilkeler ve uygulamalar ile uyumlu olacak şekilde hazırlanmıştır. Turizmde sürdürülebilirlik anlayışı ile yerel ekonomiye katkı sağlayarak yerel halkın refahını artırmak, kültürel ve sosyal çeşitliliğin devamlılığını sağlamak, turizmin hem çevre hem toplum üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek, doğal ve kültürel mirasın korunmasını sağlamak ve ziyaretçilerin yaşam kalitelerini artırmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda *Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası*'nda il turizminin gelişmesi için;

- a. Turizmin doğal çevre üzerindeki negatif etkilerini azaltmak ve faydasını artırmak,
- b. Turizmin kültürel miras üzerindeki negatif etkilerini azaltmak ve faydasını artırmak,
- c. Turizmin yerel halkın sosyal ve ekonomik yaşamı üzerindeki negatif etkilerini azaltmak ve faydasını artırmak,
- d. Etkili sürdürülebilir bir turizm yönetimi geliştirmek, ilkeleri benimsenmektedir.

Diyarbakır'ın sürdürülebilir turizm hedefleri tüm turizm paydaşlarına aktarılarak, hedefler doğrultusunda ivedilikle harekete geçilmelidir. Turizm ve kültürel miras alanlarındaki sürdürülebilirliğe yönelik atılacak adımlarda öncelikli sorunlara odaklanılmalı ve çözüm aşamasında sürdürülebilirlik ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konuda Diyarbakır'a özgü, dikkati çeken öncelikli sorunlar; doğal, tarihî ve kültürel zenginliklerin turizm amaçlı yeterince değerlendirilememesi, tanıtım ve markalaşma sorunları, mesleki eğitimin yetersizliği, turizmin çeşitlendirilememesi, turizmde dijitalleşme, tarihî kültürel varlıkların sunuma uygun olmaması, alt

yapı eksikliği, kentin turizme yapısal olarak hazır olmayışı, yetersiz peyzaj, işlevlendirme eksikliği, temizlik sorunları, turizm sektörünün gelişmesi için gereken yol haritasının ve uzun vadeli bir planın hazır olmaması, nitelikli iş gücü ile ilgili sorunlar, yerel ve bölgesel çaplı kurumsal iş birliği ve iletişim eksikliği, toplumsal açıdan turizm bilincinin yeterli olmaması şeklinde sıralanabilir. Sürdürülebilirlik açısından turizm ihtiyaçlarına yönelik yukarıdaki sorunlara odaklanılırken, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama yeteneklerinin feda edilmeden hareket edilmesi ve Diyarbakır'da sürdürülebilir bir ekosistemin yaratılması gerekmektedir. Bu ekosistem yaratılırken bütün turizm unsurlarında enerji ve kaynak verimliliğinin sağlanması, atık yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi, turizmin çevresel etkilerinin azaltılması ve çalışan haklarının gözetilmesinin gerekliliği, sürdürülebilirlik için büyük önem taşımaktadır. Yerel halkın ihtiyaç, beklenti ve katılımı, sürdürülebilir stratejilerin oluşturulmasında önemlidir. Sürdürülebilir yerel üreticilerin ürünlerini kullanmak, yerel tedarikçilere öncelik vermek elzemdir. Turistlerin bilinçli ve sorumlu seyahat etme alışkanlıkları, sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin yaygınlaşmasında büyük bir etkiye sahiptir. Sürdürülebilir turizm stratejilerinin oluşturulmasında yerel yönetimlerle iş birliği yapılması, önemli ve gereklidir. Turizm işletmeleriyle iş birliği yaparak politika oluşturma, farkındalık yaratma ve sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi gibi faaliyetler özendiricidir. Bunların ötesinde ekosistem içindeki bütün paydaşlar için doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve çevre dostu uygulamaların benimsenmesi, en önemli konulardandır.

8. Gastronomide Marka Kent Yaratma

Diyarbakır'ın gastronomi serüveni, Türkiye'nin en eski yerleşim yeri olan Körtiktepe'de (Bismil) 12.500 yıl önce balıkçılık ve avcı-toplayıcılık faaliyetleriyle başlamıştır. Bölgeye özgü tekniklerle üretilmiş sebze ve meyveler yetiştirilen Hevsel Bahçeleri, çiçek ve bitkilerinden yapılan yöresel yemekleri ve içecekleri, kentin yöresel mutfak ve gastronomi varlıkları bakımından zenginliğini göstermektedir. Diyarbakır için 2021 yılında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nın "Gastronomi" alanında başvuru yapılmış, dosya kabul edilmiş, fakat o yıl "Zanaat ve Halk Sanatları" alanında yaratıcı şehir belirlendiği için Diyarbakır gastromi alanında yaratıcı şehirler ağına girememiş, 2023 yılında güçlü bir dosya ile tekrar başvuru yapılmıştır. Diyarbakır'da tarımsal arazilerin çokluğu, üretim ve ürün çeşitliliği, kamu yatırımları, kırsal-kent arasındaki dinamik etkileşim ve toplumsal farkındalık, gastronomi açısından önemli bir potansiyel yaratmaktadır. 2022-2026 dönemini kapsayan Diyarbakır Gastronomi ve Yöresel Ürünler Eylem Planı; kırsal-kent sinerjisine dayalı ekoturizm temelli, sürdürülebilir bir gastronomi için kapasite geliştirme, restoranlarda gastro-sunum, güçlü bellek, zengin hikâyeler ve etkili bir coğrafi işaret stratejisini temel almaktadır.

Diyarbakır'da gastronomi alanında birçok etkinlik düzenlenmektedir. 2019, 2021 ve 2022 yıllarında Gurme ve Yöresel Lezzetler Fuarları ve Tarım Fuarları, 2022 yılında Mezopotamya Turizm ve Gastronomi Fuarı, turizm, gastronomi işletmeleri ve bölge üreticilerinin bir araya geldiği, önemli etkinliklerdir. 2022 ve 2023 yıllarında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Valilik tarafından gastronomi temalı Türk Mutfağı etkinlikleri düzenlenmiştir.

Diyarbakır'da, gastronomi markası olma yolunda eğitime yönelik de birçok faaliyet bulunmaktadır. Gastro İnovasyon Merkezi bünyesinde, yeme-içme sektöründeki işletmelere yönelik eğitimler, gençler, kadınlar ve sektör çalışanları için profesyonel eğitimler, yöresel yemek atölyeleri ve yeni reçete atölyeleri düzenlenmektedir. Dicle Üniversitesinde 2022 yılında uluslararası standartlarda kurulan Gastronomi Laboratuvarı'nda bölgenin yöresel yemekleri uygulamalı olarak öğretilmektedir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi; yöresel ürünlerle kente gastronomi kimliği kazandırılması, esnafın Diyarbakır tarihi, kültürü konularında bilgilendirilmesi ve gelen misafirlere deneyimlerini aktarabilmesi amacıyla "Yöresel ve Turist Dostu Bayrak" uygulamasına ilişkin bir proje hazırlamıştır.

Diyarbakır, zengin mutfak kültürü, coğrafi işaret alan 48 lezzeti ile gastronomi turizminde cazip bir şehirdir. Turistlerin bu lezzetleri deneyimleyebilmesi için Diyarbakır'ın geleneksel yemek ve tatlılarının sergilenerek tadımlarının yapılabileceği “Gastronomi Evi”nin kurulması önerilmektedir. Ayrıca kurulması önerilen bir diğer yapı ise “Diyarbakır Gastronomi Müzesi”dir. Bu müze ile Diyarbakır'ın gastronomi tarihi ve kültürünün tanıtılması ile yöresel ürün ve yemekler, üretim araç ve süreçleri, pişirme teknikleri sergilenerek mutfak kültürünün tamamını yansıtacak koleksiyonlar ortaya çıkarılabilecektir. Gastronomi temalı atölye çalışmaları, eğitimler ve çeşitli ürünlerin üretimi ile gastronomi markası bilinirliği yaygınlaşacaktır. Birçok nitelikli üzüm çeşidine sahip olan Diyarbakır'ın bağ ve şarap rotalarının geliştirilmesi, gastronomi markası olmak için önemli bir araçtır. Nitelikli turistlerin tercihi olan bu turizm türü ile bölgesel kalkınma çok yönlü artacaktır ve bölgede üzüm-şarap ile uyumlu olabilecek, yöresel eşlikçi ürünlerin de turistlerin beğenisine sunulma olanağı doğacaktır.

9. Dijitalleşme ve Akıllı Turizm Uygulamalarını Etkili Kullanma

Gelişen teknolojiyle beraber hayata geçen dijital araçların turizmde etkin kullanımı, Diyarbakır turizmine önemli faydalar sağlayabilecektir. Dijital uygulamalar, özellikle hizmet kalitesinin turist beklentilerini karşılama noktasında büyük önem arz etmektedir. İlk etapta, dijitalleşme ve akıllı turizm uygulamalarına yönelik atılacak adımlar olarak Diyarbakır ve ilçelerini kapsayan, tamamen turizm amaçlı iOS, Android ve bilgisayar uygulamalarının oluşturulması, bilgiye erişim ve tanıtım açısından önemlidir. Uygulamada, yerli ve yabancı ziyaretçilere yönelik farklı gün seçenekli ve farklı amaçlı turistik rotalar oluşturulmalıdır. Akıllı uygulamanın oluşturulması için bölgenin tarihi, doğası, lezzet durakları, sağlık ve inanç turizmi gibi alternatif turizm türlerine ait başlıklar tespit edilmeli ve bölgenin turistik çekiciliklerini içeren bir dijital harita oluşturulmalıdır. Bu yolla Diyarbakır'a yönelik bilinçlendirme, kültürel canlanma, potansiyel girişimcilere iş fırsatı sunma olanağı doğacaktır.

Dijital uygulama; turizm güzergâhlarının rotalarını ve rota üzerinde bir turistin ihtiyaç duyacağı detaylı bilgiler, fotoğraflar, videolar, rota noktalarının kare kodları, fotoğraf çekim noktaları, hediyelik eşya, yöresel ürün satan yerler, yöresel-modern restoranlar, kafeler, oteller, istasyonlar, dinlenme ve ihtiyaç giderme noktalarının tamamını içeren, alternatif öneriler sunabilen, kullanıcı dostu ve güncel bir yapıya sahip olmalıdır. Söz konusu rota projesi kapsamında, Diyarbakır merkez ve ilçelerde ayrıntılı saha çalışması yapılarak verilerin toplanması gerekmektedir. Uygulamada söz konusu noktalara ulaşım bilgileri, 1-5 gün süreli gezi rota önerileri belirlenmelidir. Toplanan verilerin değerlendirilmesi ve sonuçlanmasının ardından proje amacına uygun web ve akıllı uygulamalar (Android, iOS) oluşturulmalıdır. Uygulamaların ilk etapta Türkçe-İngilizce, sonrasında ise diğer yaygın dillerde hem yerel halkın hem de yerli-yabancı ziyaretçilerin kullanımına sunulması gerekmektedir. Uygulama vasıtasıyla kentin alternatif trekking rotaları ve yayla turizmi potansiyelinin harekete geçirilmesi, kente sürdürülebilirlik, sağlıklı çevre, iyileştirilmiş alt yapı kazandırılabilir. Ayrıca şehirdeki etkinlikler ile organizasyonların yer aldığı ve planlanmasının yapıldığı bir etkinlik takviminin de olması elzemdir. Kurumları yönlendirecek, etkinliklerin takibini yapacak bir merkezin varlığı da gereklidir.

Diyarbakır'da bulunan tüm turizm işletmelerinin, sisteme uygun dijital entegrasyonu sağlanmalıdır. Konuya ilişkin işletme ve kurumların eğitim ihtiyacı da bölgedeki eğitim kurumları ile iş birliği yapılarak karşılanmalıdır. Bütün kurumların kullandığı, kentin tanıtımına yönelik tek bir web sayfası olmalıdır ve sayfa düzenli olarak güncellenmelidir. Bu uygulamanın dışında, Diyarbakır'ın zengin tarihi ve kültürel mirasını yerinde göremeyen, dezavantajlı ziyaretçilere, bu eşsiz mirası sanal ortamda deneyimlemelerine fırsat verecek sanal alt yapı hazırlanmalıdır. Özellikle sanal açık hava müzelerinin bu alt yapıya dâhil edilmesi, her kesime hitap edebilecek bir turizm hizmeti ortaya

çıkacaktır. Akıllı turizm, ancak Diyarbakır'ın akıllı şehir ekosistemine ulaşabilmesi ile mümkündür. Bu noktada eksiklerin belirlenmesi; Diyarbakır'ın dijital bir sıçrama yapmasına olanak tanırken, turist beklentilerine yönelik doyum oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

10. Tematik Rotalar Geliştirme

Köklü geçmişi, çok sayıda uygarlığın ortak birikimi ile doğup büyüyen Diyarbakır, insanlığın medeniyet merkezlerinden birisidir. Bu medeniyet; içinde yaşamış onlarca milletin dilinden, dininden, inancından, sanatından, edebiyatından, müziğinden, gelenek-göreneklerinden, yemek kültüründen rengini almıştır. Bu zenginliği deneyimlemek için farklı tematik rotalar geliştirilebilir.

Suriçi Rotası: Şuanki sınırlarına 4. yüzyılda ulaşmış Diyarbakır Surları kentin simge yapısı durumundadır. Hevsel Bahçeleri ile birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almasının cazibesi ile kent içinde en cazip rota olabilecek durumda olan yer Suriçi'dir. Surlar, tarihî kent merkezini çevrelemekte, burçları, kitabeleri ve süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Ayrıca bu rota kapsamında farklı lezzet noktaları da bulunmakta, bu durum rotaya gastronomi zenginliği eklenmesine izin vermektedir. Bazı burçlarının yenilenip onarıldığı surlar ile birlikte şehirde pek çok medeniyetin izlerini taşıyan camiler, medreseler, türbeler, kiliseler, hanlar, konaklar ve müzeler ayrıca rotayı zenginleştirerek ziyaretçilere eşsiz bir deneyim sunabilecektir.

Peygamberler ve Sahabeler Rotası: Diyarbakır, İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir ve peygamberler, sahabeler kenti olarak anılmaktadır. Kentin Müslümanların hakimiyetine girmesi, Anadolu'nun İslamlaşmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenle Suriçi'nde Hz. Süleyman Camii ve 27 Sahabe Türbesi; Eğil'de Zülkif ve Elyase peygamberlerin mezarları; Ergani'de Makam Dağı, Enüş Peygamber Türbesi; Lice'de 7 Uyurlar Ashâb-ı Kehf Mağarası ziyaret edilebilir. Ayrıca Anadolu'nun ilk ve en büyük camisi, İslam âleminin 5. Harem-i Şerifi olarak kabul edilen Diyarbakır Ulu Camii, Fatih Paşa (Kurşunlu) Camii, Şeyh Mattar Camii ve Dört Ayaklı Minare, Behram Paşa Camii, Safa (Parlı) Camii, Nebi (Peygamber) Camii, Mesudiye ve Zinciriye medreseleri, İslam inancının ziyaret edilmesi gereken önemli eserleridir.

UNESCO Dünya Mirası Rotası: Farklı uygarlıkların izini taşıyan Diyarbakır Surları, insanlığın ortak ürünü ve kentin en önemli yapısı durumundadır. İnşa edildiği dönemden günümüze kadar önemini her dönemde korumuştur ve hâlâ büyük oranda ayakta durmaktadır. Hevsel Bahçeleri ise sebze ve meyvelerin binlerce yıldır yöresel tekniklerle yetiştirildiği, özel bir alüvyon alanıdır. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri, ünik özellikleri ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Zerzevan Kalesi ise Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde ve Diyarbakır-Mardin kara yolu üzerindedir. Roma'nın sınır garnizonu olan, 3 bin yıllık Zerzevan Kalesi'nin tarihi, Asur Dönemi'ne kadar dayanmaktadır. Roma Dönemi'nde asıl askeri yerleşim inşa edilmiştir. Zerzevan Kalesi, son yıllarda başlayan çalışmalarla hem ulusal ve hem de uluslararası turistler için cazip bir ziyaret noktası hâline gelmiştir. Dünyanın en iyi korunmuş askeri yerleşiminde, bulunmuş son Mithras Kutsal Alanı ortaya çıkarılmıştır. Bu yapı kompleksi, Roma'nın doğu sınırındaki ilk kutsal alandır. Zerzevan Kalesi ve gizemine ait Mithras Kutsal Alanı sadece Diyarbakır'ın değil, bölge ve ülke tanıtımı ile turizmi bakımından da son derece önemlidir. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan kale ve kutsal alanın asıl liste içine alınmasına yönelik çalışmalar tüm hızıyla devam etmektedir. Diyarbakır-Bitlis Kervan Yolu üzerinde yer alan Malabadi Köprüsü ise Diyarbakır'ın İran ve Kafkasya yönünde devam eden ticaret rotasının önemli geçitlerinden biridir. Malabadi Köprüsü, dünyanın en geniş ve yüksek kemer açıklıklı köprüsü olması bakımından oldukça önemlidir ve UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır.

Tabiat Rotası: Diyarbakır; oldukça temiz kalmış, doğallığını büyük oranda korumuş ve yerel hayatın hâlâ doğal sürecinde devam ettiği bir kent olması nedeniyle ekoturizm sektörü için önemli bir merkezdir. Volkanik akıntıların soğuduğunda bile sıcak hâllerindeki dokusunu koruduğu, doğa sporcularının etkinlik alanı olarak kullandıkları, ilginç bir mağara ve yüzey kayaç dokusuna sahip olan “Lav Yolu” adıyla anılan bölge, son zamanlarda dikkati çekmektedir. Lav Yolu bölgesinde binlerce yıldır insanlar tarafından kullanılan mağaralar mevcuttur. Ayrıca güney yamaçlarında geniş bir alana yayılmış ve dağın zirvesinden akan derelerin sularının içinde kaybolduğu düdenler, köylülerin yazın suyun yüzeyde bittiği zamanlarda bu düdenlerin içine inerek yer altı göllerinden su tedarikinde buldukları alanlar görülmeye değer yerlerdir. Çermik sınırları içinde bulunan Sinek Çayı Mağaraları, Gelincik Dağı ve Şeyhandede Şelalesi birer doğa harikasıdır. Eğil’de Eğil Kalesi, Kral Mezarları, Kral Kızı Barajı; Silvan’da hayranlık uyandıran Hasuni Mağaraları; Ergani’de Hilar Mağaraları; Lice’de Birkleyn Mağaraları, doğa tutkunları için vazgeçilmez destinasyonlardır.

Tematik Konsept Turlar: Diyarbakır, yıl içinde birçok etkinliğe ev sahipliği yapmaktadır. Her etkinlik için konsept turlar düzenlenebilir. Böylece ziyaretçiler Diyarbakır’ın kültürel etkinliklerini yerinde deneyimleyebilir. Silvan ilçesinde bölge halkının en önemli geleneklerinden biri olan Gülan Şenlikleri 14 Mayıs’ta; Murat Şenlikleri ise 27-29 Mart tarihlerinde yapılmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri’nde yer alan Diyarbakır Velime Geceleri, Şehriye Geceleri, Dankutan/Buğday Dövme, Hedik Dökme, Seri-Sali, Dengbejlik, Güvercin Kültürü ziyaretçilere unutulmaz bir deneyim sunabilir. Nevruz Bayramı, Hristiyanların Paskalya Bayramı ve Christmas kutlamaları, Zerzevan Kalesi’nde her yıl düzenlenen Uluslararası Gökyüzü Şenlikleri, Sur Kültür Yolu Festivali, Karpuz Festivali, Karacadağ Pirinci Hasadı, Lavanta Hasadı diğer etkinliklerdendir. Her etkinlikte ziyaretçilere ritüel ve gelenekleri keşfetme fırsatı sunulabilir.

Bağ Bozumu Rotası: Diyarbakır’ın Çermik ve Eğil ilçelerinde eski bir gelenek olan bağ bozumu etkinliklerine katılabilir. Bu etkinliklerde pekmez ve pestil yapımı deneyimlenebilir.

El Sanatları Rotası: Diyarbakır’ın somut olmayan kültürel zenginlikleri içinde yer alan bakır, hasır bilezik, bazalt taş işlemeciliği ve ipek üretilen atölyeler ziyaret edilebilir, buralardan alışveriş yapılabilir.

Kral Yolu Rotası: Kral Yolu; MÖ 7. yüzyılda Lidya Kralı Gyges tarafından inşa edilen ve Efes’ten başlayarak Ninova’ya kadar uzanan antik yola verilen isimdir. MÖ 6. yüzyılda Kral Yolu’nun, Efes’ten başladığı, Sardes, Gordion, Hattuşaş üzerinden Kayseri’ye ve Gülek Boğazı’ndan geçerek İran’da Susa’ya ulaştığı bilinmektedir. Yaklaşık 2700 kilometre olan yolun özgün bir bölümü Diyarbakır’da yer almaktadır ve bu uzun kültür yolu ilk defa kentte uygulanacaktır. Kent içinde doğrudan 6 ilçeyi etkileyecek, 160 kilometrenin rotalandırıldığı kültür yolu çalışmaları devam etmektedir. Projenin tamamlanmasıyla; kültürel değerlerin turizme kazandırılarak turizmi çeşitlendirmesi, turizmin kırsal alanlara ve bütün yıla yayılması, yerel halkın turizmden gelir elde etmesi, doğal güzelliklerin, tarihî alanların, kültürel mirasın tanıtımı ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır.

11. Kent Peyzajını Düzenleme ve Rekreatif Alanları Artırma

Restorasyonu yapılmış yerlerin tespit edilerek işlevlendirilmesine yönelik tercihlerin oluşturulması, bu yapıların işlevlerinin belirlenmesi için de fizibilite çalışması yapılması gerekmektedir. Diyarbakır Surları’nın işlevlendirilmesi, acil müdahale edilmesi gereken sorunların başında gelmektedir. Biten kısımların atıl kalmaması için senaryosu belirlendikten sonra işlevlendirilmesi oldukça önemlidir. Suriçi’nde vatandaşların ve ziyaretçilerin kullandığı sokak dokularının projelendirilmesi ve bütüncül bir bakış açısıyla iyileştirilmelerinin yapılması oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca Suriçi’nde gezi

rotaları ışıklandırılmalı ve belirli noktalarda ışık oyunları yapılmalıdır. Güzergâhlarda temizliğe dikkat edilmelidir. Özellikle aydınlatmada silüeti bozmayacak özel tasarımlar kullanılmalıdır.

Dicle Nehri ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Zira Dicle Nehri'nin Diyarbakır turizmine katılması çok önemlidir. Nehrin ıslahı, sulamanın düzeltilmesi, kirliliğin engellenmesi, nehrin master planının hazırlanması önerilmektedir.

12. Deneyimsel Turizm Uygulamalarını Artırma

Bağ bozumu gibi turizm hareketleri, nitelikli turisti bölgeye çeker ve deneyime dayalı turizmde önemli bir çekicilik unsurudur. Çermik ve Eğil'de bağ bozumu etkinlikleri ile üzüm hasadına ve pestil yapımına katılarak deneyim elde edecek turistlerin ihtiyaçlarına yönelik hizmet bileşenleri belirlenmelidir. Bölgede konaklama, ulaşım ve yardımcı hizmetlerin envanteri çıkarılarak eksikler belirlenmeli ve deneyimsel turizmdeki potansiyel ortaya çıkarılmalıdır. Hevsel Bahçeleri'nde mevsime uygun ürünleri toplanmak, Karpuz Festivali'nde karpuz hasadına katılmak, Karacadağ pirinci toplamak, lavanta bahçelerini ziyaret etmek gibi deneyimleri kapsayan etkinlikler eko-turizm hareketini canlandırabilecektir. Ayrıca bu etkinlikler, eko-köylerin geliştirilmesine katkı sağlayarak gönüllü turizm hareketine imkân tanıyabilecektir.

Taş ve bakır işçiliğine yönelik deneyim atölyelerinin oluşturulması gerekmektedir. Zerzevan Kalesi'nde düzenlenecek çeşitli etkinliklerde teleskoplar ile gökyüzünün izlenmesi gibi deneyimsel turizm kapsamına girecek festival ve etkinliklerin kapasitesi artırılmalıdır. Planlanan etkinlik ve festivaller kapsamında çok sayıda deneyim atölyeleri kurulmalıdır. Etkinlik takvimi mutlaka 1 yıl önceden planlanmalı ve bölgesel, ulusal ve uluslararası platformlarda duyurulmalıdır.

13. Nitelikli Hediye Eşya Envanterini Geliştirme

Diyarbakır, tarihî hanları, çarşıları, geleneksel dükkânları ile ziyaretçilerde ilgi uyandırmaktadır. Diyarbakır, geleneksel el sanatları ve hediye eşya envanteri bakımından oldukça zengindir. Fakat bu zenginlik etkin bir şekilde kullanılamamaktadır. Demircilik, bakırcılık, kuyumculuk, ipekçilik, taş işleciliği geçmişten günümüze kadar gelen el sanatlarıdır. Kültür endüstrilerinin geliştirilmesi önerisinden hareketle Diyarbakır Surları'nın üzerindeki figürlerin stilize edilerek gerek tekstil gerekse kuyumculuk gibi farklı sektörlerde kullanılması gerekmektedir. Yöresel değerlere yönelik "Diyarbakır Tasarım Araştırma ve Uygulama Merkezi" kurulmalı ve bu merkez hediye eşya geliştirmede etkin rol oynamalıdır. Örneğin, unutulmaya yüz tutmuş ipek üretiminin her aşamasına eşlik edilecek serüveni turiste sunacak tanıtım kiti ve tekstil ürünlerinin tasarlanması önerilmektedir. Ayrıca Zerzevan Kalesi'ndeki arkeolojik kazılarda bulunan takılar ve motiflerden esinlenilerek küpeler, kolyeler, yüzükler, bilezikler ve kemer tokaları gibi aksesuarlar üretilebilir. Hâlihazırda Diyarbakır Olgunlaşma Enstitüsü ve Kazı Başkanlığı iş birliği ile bu takıların üretimine ait örnekler ortaya konmuştur. Bu takıların yeniden üretimi ile nitelikli hediye eşyaların oluşturulması hem şehrin ekonomisine katkı sunması hem de yeni istihdam sahası yaratması açısından son derece önemlidir. Çocuklara yönelik Zerzevan Kalesi temalı, alanda kazı yaparak tarihî kalıntıya ulaşacakları kazı kiti, yaşı küçük turistlerin de beğenisini kazanabilecektir. Diyarbakır'daki kadın kooperatiflerine hediye eşya üretme konusunda eğitimler verilmeli, bu süreç sıkı bir şekilde takip edilmelidir.

14. Güvenlik Algısını Ortadan Kaldıracak Etkili Tanıtım Atağı Başlatma

Ülkeler ve bölgeler açısından güvenlik algısı oldukça büyük önem arz etmektedir. Ayrıca ülkenin ekonomik sürdürülebilirliği, bölgelere yapılan ziyaretlerin sürekliliği, yine güvenliğin ve güvenli ziyaretlerin sağlanabilmesi ile doğru orantılıdır. Turistler, gideceği destinasyonun ilk olarak güvenliği ile ilgili araştırmalar yapmaktadır ve güvenliği sağlanan bölgelere ziyaret eğilimi göstermektedir. Bu

açından bakıldığında güvenlik unsurunun sağlanması için çeşitli politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Alınan önlemlerin ve uygulanan güvenlik politikalarının medya aracılığı ile tüm dünyaya sunulması, güvenin artmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle ülkemiz açısından bakıldığında uygulanacak olan güvenlik politikalarının bölgesel bazda farklılık göstermesi beklenmektedir.

Diyarbakır, son 30-40 yıldır yabancı basın ve yayın organlarınca sürekli olarak terör ve toplumsal sorunların odağında yer alan bir kent olarak gösterilmiş ve bu yöndeki haberler ile Diyarbakır'a karşı olumsuz bir algı oluşturulmuştur. Gerek yerel yönetimler gerekse de üst düzey yöneticiler medya yöneticileriyle görüşmeli, bölgenin olumlu gelişmelerine medyada daha geniş yer vermeleri ve Diyarbakır'ın güvenli bölge olarak tanıtılmasına medyanın katkı sağlaması istenmelidir. Bunun dışında aşağıdaki öneriler de güvenlik algısı oluşturmak için değerlendirilebilir:

- Büyükelçi ziyaretlerinin yapılması ve Diyarbakır'da ağırlanması,
- Yurt dışı ve yurt içi tur operatörleri ve acenteler ile anlaşmalar yapılarak daha geniş alanlarda dünya pazarına girilmesi,
- Uluslararası fuar ve organizasyonlar için Diyarbakır'ın doğuda merkez hâline getirilmesi,
- Kongre turizmi ve MICE etkinliklerinin geliştirilmesi,
- Uluslararası sanat ve spor faaliyetleri gibi birçok etkinliğin düzenlenmesi gerekmektedir.

Güvenlik algısının oluşturulması adına medyada gerekli bağlantılar kurularak uluslararası basında kente geniş yer verilmelidir. Böylece Diyarbakır'ın uluslararası platformlarda da olumlu yönde tanıtılmasına katkı sunulabilir.

Kentin turizm potansiyeli, planlı bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. Bu sayede turizm türleri ve aktiviteleri zenginleştirilecek, yöre halkının turizmden elde edeceği fayda artabilecek ve sosyoekonomik açıdan gelişen bir bölge olması sayesinde şehre yönelik olumsuz algı da zamanla kaybolacaktır. Ayrıca yerel halkın turizmden fayda elde etmesi, turizmin gelişmesine engel olan ve güvenlik sorunları yaratan bir takım fikir ve eylemlerin destek bulamaması anlamına da gelecektir. Bu sayede rotalar, lezzet durakları, kültür mirası ve diğer çekicilik kaynakları güven duygusu içinde ziyaret edilebilecek ve potansiyel yatırımlar için girişimciler de cesaretlenebilecektir.

15. Yaratıcı Kültür Turizmi Uygulamalarını Geliştirme

Ziyaretçiler, yaratıcı kültür turizmi ile Diyarbakır'ın yerel kültür unsurlarını deneyimlemek isteyebilecektir. Dolayısıyla seyahat edenlerin Diyarbakır'a özgü geleneksel el sanatları, müzik, dans, tiyatro, edebiyat, mimari ve diğer kültürel unsurları deneyimlemesi sağlanmalıdır. Düzenlenecek faaliyetlerin iş birlikleri ile de yürütülebileceği, farklı illerde farklı etaplardan oluşan bir etkinlik önerilmektedir. Örneğin, İstanbul ile yakın iletişim içinde yaratıcı kültür performanslarının bazı ayaklarını İstanbul, İzmir, Ankara gibi farklı şehirler ile ortak yürütmek, daha büyük kitlelere ulaşmaya olanak sağlayacaktır. Bu yolla il dışından profesyonellerin de desteğini almak mümkün olacaktır.

Turistlerin, Diyarbakır'ın kültürel kimliğini ve özgünlüğünü keşfetmelerine ve yerel halkın yaratıcılık potansiyelini görmeye olanak tanıyacak festival, konser, sinema veya söyleşi takvimi oluşturulması önerilmektedir. Böylece Diyarbakır'da ekonomik kalkınma desteklenebilir ve aynı zamanda kültürel mirasının korunmasına da katkıda bulunulabilir.

Yaratıcı kültür turizmi, turistlere atölye çalışmaları, el sanatları atölyeleri, yerel sanatçılarla etkileşimler, gösteriler, festivaller ve diğer kültürel etkinlikler gibi deneyimler sunar. Diyarbakır, geleneksel el sanatlarında uzmanlaşmış birçok usta yetiştirmiştir. Özellikle bakırcılık, kuyumculuk, taş oymacılığı, ipek dokumacılığı gibi el sanatları Diyarbakır'da önemli bir yere sahiptir. Bu usta sanatçılar, geleneksel yöntemlerle el yapımı ürünler üretebilir ve ziyaretçilere atölye çalışmaları ve sergiler aracılığıyla bu sanatları tanıtabilir. Böylece, turistler yerel el sanatlarını öğrenebilir, yerel halkın sanatçıların çalışmalarını inceleyebilir, yerel müzik ve dans performanslarını izleyebilir veya yerel geleneksel festivallere katılabilir. Deneyimsel turizm için de önemli bir kaynak olarak görülen yaratıcı kültürün deneyimlenmesi için etkinliklerin, özellikle uluslararasılaşmasına önem vermek gerekmektedir.

Yaratıcı kültür turizmi, sadece turistlerin yerel kültürü pasif olarak deneyimlemelerine değil, aynı zamanda onların etkileşimde bulunmalarına ve kendi yaratıcı yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu tür turizm, yerel halkın kültürel değerlerini paylaşmalarını teşvik eder ve yerel topluluklarla turistler arasında kültürel alışverişe olanak sağlar. Örneğin, edebiyat temelli yerler açısından Diyarbakır, önemli aktörlere de ev sahipliği yapar. Örneğin, Ahmed Arif Edebiyat Müzesi, Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Gökalp müzeleri, ünlü şairlerin anılarını yaşatır ve onların eserlerine, yazılarına, kişisel eşyalarına ev sahipliği yapar. Diğer bir ifadeyle şehirdeki edebî miras, ziyaretçilerin edebiyat eserlerini keşfetmelerini, yazarların ve şairlerin izinden gitmelerini ve Diyarbakır'ın kültürel dokusunu derinlemesine deneyimlemelerini sağlar. Bu mekânların tanıtımı ve ilgi duyan turistleri çekmek için ünlü edebiyatçı/yazarlarla iş birliğiyle tanıtım faaliyetleri yürütülerek söyleşi ya da anma günleri yapılabilir.

Yaratıcı kültür turizmi, turizm endüstrisi için önemli bir potansiyele sahiptir. Turistlerin kültürel deneyimlere ve etkileşimlere olan ilgisi artmaktadır. Aynı zamanda bu turizm türü, yerel toplulukların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunabilir ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olabilir. Ancak bunu etkili bir sosyal medya faaliyetleri ile desteklemek, gerekli durumlarda farklı tanıtım araçlarını kullanmak da önerilmektedir.

16. Çermik-Çüngüş Ekoturizm Koridoru Oluşturma

Çermik ile Çüngüş ilçesi arasında doğal ve kültürel zenginlikleri içeren bir turizm rotası olup, bu ilçeleri arasındaki doğal ve kültürel kaynakların değerlendirilmesini içermektedir. Bu iki bölge arasında bulunan doğal güzellikler, tarihî ve kültürel alanlar, yerel el sanatları, geleneksel tarım uygulamaları listelenmelidir. Diğer bir ifade ile bu rota üzerindeki potansiyel turistik değerler ve cazibe merkezlerinin belirlenmesi gerekir. Bu koridor oluşturulurken çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri göz önünde bulundurularak bir planlama yapılmalıdır. Koridorun doğal kaynaklara zarar vermeden ziyaretçilere açılması ve yerel halkın bu turizm faaliyetlerinden adil bir şekilde yararlanması sağlanmalıdır. Uygun alt yapı geliştirilmeli, yol ağları, konaklama tesisleri, tur rehberliği hizmetleri gibi turizm ekosistemi paydaşları ve görevleri belirlenmelidir.

Çermik ve Çüngüş arasındaki turizm ürünleri belirlenmelidir. Örneğin; doğa yürüyüşleri, kuş gözlemciliği, dağ bisikleti turları, yerel el sanatları atölyeleri gibi aktiviteler düzenlenebilir. Ayrıca, önemli bir nokta olan yerel gastronomi, geleneksel festivaller ve kültürel etkinlikler de bu koridora dâhil edilebilir. Burada başarıya ulaşabilmek için etkili bir tanıtım ve pazarlama stratejisi geliştirilmelidir. Rota; yerel turizm broşürleri, web siteleri, sosyal medya kullanımı gibi yöntemlerle potansiyel turistlere tanıtılmalıdır. Bu projenin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi için yerel halkın katılımı, sürdürülebilirlik prensiplerinin gözetilmesi ve doğal-kültürel kaynakların korunması gerekmektedir, bu noktada toplumsal bir bilinç oluşturmak adına sürekli eğitimler verilmelidir.

Çermik ve Çüngüş arasında ekoturizmde kullanılacak bazı noktalar bulunmaktadır. Çermik'te yer alan doğal termal kaynakları bunlardandır. Termal sular, sağlık ve wellness turizmi için önemli bir cazibe merkezidir. Ziyaretçiler, kaplıcaları kullanarak doğal şifalı suların tadını çıkarabilir ve rahatlama imkânı bulabilir. Çermik ilçesinde bulunan Gelincik Dağı turistik bir cazibe merkezidir. Bu alan doğa meraklıları ve macera severler için büyüleyici bir deneyim sunar. Burada trekking, dağ bisikleti gibi aktiviteler yapılabilir. Bu alanın tanıtımının yapılması potansiyel turistleri bölgeye çekecektir. Ayrıca Sinek Çayı Mağaraları, Şeyhandede Şelalesi önemli turizm destinasyonlarıdır. Çüngüş Kalesi, Karakaya Barajı ekoturizm açısından değerlendirilebilecek noktalardan sadece birkaçıdır. Çermik-Çüngüş ekoturizm koridorunda bağcılık da her geçen gün artan bir popüleriteye sahiptir. Bu bölge özellikle üzümleri ile de önemli görülmektedir. Bölgede yetişen Boğazkere ve Öküzgözü üzümlerinin özellikle şarap üreticileri için oldukça değerli üzümler olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bölgesel kalkınmaya etkisinin yanı sıra düzenlenecek bir bağ bozumu etkinliğinin turizm bakımından önemli faydalar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bölgenin turizme kazandırılmasında en önemli unsur arz kaynaklarının zenginleşmesi ile mümkün olacaktır. Bu noktada ilk olarak koridor kapsamında sürdürülebilir doğa dostu konaklama üniteleri ve kamp alanları oluşturmak gerekecektir.

17. Medikal Turizmde Güneydoğu Anadolu Markası Olma

Sağlık turizmi, Türkiye'nin turizm sektöründe en çok gelişen sektör olarak görülmektedir. Büyük bir başarının ürünü olan sağlık alanında sunulan hizmetlerden sadece kendi vatandaşlarımız değil, komşu ülkelerimizin vatandaşları da yararlanmaktadır. Genelde Mezopotamya, özelde Diyarbakır, sağlık hizmetleri ve konaklama imkânı sağlayan modern alt yapısı, kültür, inanç ve doğa turizmi alanındaki zenginliği ile önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Diyarbakır'a 1-5 saatlik kara yolu ve uçuş mesafelerinde büyük bir nüfus bulunmaktadır. Diyarbakır, bu nüfusa hitap edebilecek, her türlü sağlık hizmeti verebilecek bir alt yapıya sahiptir. Bu kapsamda Diyarbakır, yurt içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi; yurt dışında başta Irak olmak üzere Ortadoğu'ya hizmet sunabilecek olanaklara sahiptir. Ayrıca direkt uçuşların olduğu Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinden de hasta kabul etmektedir.

Diyarbakır, sağlık turizmi alanında Mezopotamya bölgesinin parlayan yıldızı olma yolunda hızlı ve kararlı adımlarla ilerlemektedir. Diyarbakır'da 10 adet sağlık tesisi (kamu ve özel sektör) ve 3 adet "Sağlık Turizmi Yetki Belgesi" aracı kurum bulunmaktadır. Ayrıca kamu ve özel kurum, kuruluşlara rehberlik yapan 1 adet Uluslararası Sağlık Turizmi Derneği; üniversite bünyesinde Sağlık Turizmi Kulübü de mevcuttur. Bu potansiyel ve konusunda uzman insan kaynağı ile Diyarbakır'ın sağlık turizminde etkili bir şehir olduğu yerel otoriteler tarafından da vurgulanmaktadır. Kentte sağlık turizminin etkin bir hâle getirilmesi için vize sorununun T.C. Dışişleri Bakanlığı nezdinde çözüme kavuşturulması, karşılıklı iletişimin canlı tutulması, hava yolu ulaşım sorununun karşılıklı direkt uçuş ile çözüme kavuşması, sağlık ve termal tesislerin her platformda (sosyal medya, uluslararası ve ulusal basın yayın organları) tanıtımlarının yapılması, Sağlık Turizmi Sertifikasyon programlarının düzenlenmesi, acentelerin kamu, üniversite ve özel hastanelerle anlaşmalarının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca sağlık turizmi kapsamında yurt dışından hasta getirip mağdur olmalarına sebep olan ve bölgenin sağlık hizmeti imajını zedeleyen korsan kişilerin (simsarların) faaliyetlerinin önlenmesi, kamu hastanelerinin spesifik alanlarda sağlık turizmi hizmeti sunmaları için teşvik edilmesi, gerçekleştirilecek turizm fuarında sağlık turizmi ve kaplıca turizmi için tanıtımların yapılması gerekmektedir. Sağlık turizmi ve alternatif sağlık turizmi potansiyellerinin araştırılması, bunların geliştirilmesi, yurt içinde ve yurt dışında tanıtımlarının yapılması ve bu konuda çalışmalar gerçekleştiren kişi ve kurumlara destek verilmesi, sağlık turizmi şartlarının geliştirilmesi,

motivasyonlarının sağlanması ve dayanışma içerisinde sağlık turizmi rehberliği yapılması oldukça önemlidir.

Diyarbakır, özellikle medikal turizmin bazı alanlarında ciddi üstünlüklere sahiptir ve kentin sağlık turizmi pazarından hak ettiği payı alması gerekmektedir. Sağlık turizmi hizmetleri dijital ortamda etkili biçimde tanıtılabilmeli, gerekirse bir sağlık turizmi portalı oluşturulmalıdır. Ayrıca cerrahi, kardioloji, ortopedi, hematoloji, göz, onkoloji, iç hastalıkları, çocuk hastalıkları, romatoloji, diş hastalıkları, kadın hastalıkları ve doğum alanlarında kent ön plana çıkarılabilir. Sağlık turizmi, hastanelerin ağırlama/konaklama kısmına önem verilmesini gerekli kılmaktadır. Gelen hastanın unutmayacağı bir hizmet almasına ve aynı zamanda bir sağlık turisti olarak arzuladığı kalitede konaklama, ulaşım, yeme-içme ve seyahat beklentilerine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

18. Festival ve Etkinlikleri Kent Markası Unsuru Hâline Getirme

Festivaller ve etkinlikler, ziyaretçilere başka bir yerde elde edemeyecekleri bir dizi deneyim sunarak destinasyonlara ziyaretçi çekmektedir. Bu tür festivaller, yerel halka iş olanakları sağlamak, destinasyon imajını iyileştirmek, grup ve destinasyon kimliğini geliştirmek gibi birçok avantaj sunmaktadır. Etkinlikler, kentin turistik bir destinasyon olarak imajını iyileştirmeye yardımcı olan ulusal ve uluslararası teşhir sağlayabilmektedir. Günümüzde kent markalaşma stratejileri, bir destinasyonun benzersiz ruhunu yakalayan ayırt edici bir kimlik yaratmak ve çekici kent imajını desteklemek için kültür ve yaratıcılığa sıklıkla vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda 2022 yılında Diyarbakır, “Sur Kültür Yolu Festivali”ne ev sahipliği yapmıştır. Bu festivalin gelecek yıllarda da sürekliliğinin sağlanması, Diyarbakır’ın destinasyon markası olmasında önem arz etmektedir. Ayrıca 2021 ve 2022 yıllarında gerçekleştirilen “Uluslararası Diyarbakır Zerzevan Gökyüzü Etkinlikleri” kentin tanıtımına ve turizmüne önemli bir ivme kazandırmıştır.

Kent markalaşması, turistleri destinasyona çekmek ve yerel kalkınmayı teşvik etmek için benimsenen yaygın bir uygulamadır. Başarılı kent markalaşması, büyük ölçüde söz konusu kentin sahip olduğu ayırt edici ve tanımlayıcı özelliklerin tanımlanmasına bağlıdır. Etkinlikler, bir kenti markalaştırmak ve yeni bir kent imajı yaratmak için giderek değerli bir fırsat olarak görülmektedir. Diyarbakır’da yetiştirilen karpuz, Karacadağ pirinci ve örgü peyniri coğrafi işarete sahiptir. Bu ürünlerin ayırt edici özelliklerinden yararlanılarak kapsamlı bir “Karpuz Festivali”, “Peynir Festivali” ve “Pirinç Hasadı Festivali” gerçekleştirilmelidir. Çermik ve Eğil ilçeleri yüksek kaliteli ürünler yetiştirmeye elverişli bağlara sahiptir. Bu bağlardan elde edilen ürünler markaya dönüştürülmeli, “Çermik ve Eğil Bağ Bozumu Festivalleri” düzenlenmeli, ürünler ulusal ve uluslararası medyada tanıtılmalıdır. Diyarbakır birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla farklı inançlara sahip insanlar bu topraklarda yaşamıştır. Kent inanç turizminde de benzersiz deneyim unsurlarına sahiptir. Bu nedenle farklı inançların istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik etkinlikler planlanmalıdır. Diyarbakır’ın Bismil ilçesinde lavanta üretimi gerçekleştirilmektedir. Fakat bu üretim, ulusal ve uluslararası medyada yeterince tanıtılamamaktadır. İlçede yer alan lavanta bahçelerinden yerel halkın çoğunluğu bile habersizdir. Bismil’in bir lavanta markası olmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Diyarbakır’ın sahip olduğu zengin kültürel mirasın içerisinde müzikte yer almaktadır. Kürt sözlü edebiyatında stran ve kılam söyleyen sanatçılar Dengbêj olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu kelime, sözlerin ahenkle icra edilmesini sağlayan kişi anlamında kullanılmaktadır. UNESCO’nun “somut olmayan kültürel miras taşıyıcıları” arasında, icra ettiği sözlü sanatı geleneksel aktarım yöntemiyle öğrenen ve ayrıca öğretebilen, sanatında belli bir olgunluğa erişmiş eserler üreten dengbêjler de yer almaktadır. Dengbêj, Kürt kültürünün binlerce yıllık geleneğini yaşatmaktadır. Bu geleneklerin sürdürülebilmesi ve gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Dengbêj üzerine

etkinlikler düzenlenmeli, kentin marka oluşumunda müzikten yararlanılmalıdır. Silvan ilçesinde bölge halkının en önemli geleneklerinden biri olan Gülan Şenlikleri ve Murat Şenlikleri'nin tanıtımının etkili bir biçimde yapılması ve markalaşması sağlanmalıdır. Ayrıca kentte geniş katılımlı Mezopotamya Turizm ve Gastronomi Fuarı, Gurme ve Yöresel Lezzetler Fuarı ve Tarım Fuarı yapılmaktadır. Söz konusu fuarlar geniş kitlelere duyurulmalıdır.

Bir destinasyonun markalaşmasında, bir festivalin ya da etkinliğin başarısını belirlemede yerel toplumun desteği, en önemli faktör olarak bilinmektedir. Planlamanın her aşamasında toplumun katılımı, topluluğun projeyi sahiplenmesi ve gurur duyması için hayati önem taşımaktadır. Gerçekten başarılı olmak için yerel toplulukta bir heyecan ve fırsat duygusu olması gerekmektedir. Bu bağlamda Diyarbakır'da gerçekleştirilecek etkinliklerde yerel paydaş katılımından daha aktif yararlanılmalıdır. Ayrıca festivaller, yerel iş topluluğu içerisinde ortaklıklara ve daha fazla desteğe imkân vererek yerel iş toplulukları üzerinde güçlü mali etkiler yaratabilmektedir. Bu noktada festivaller yerel kalkınma için de önemli bir faktördür.

Medyanın etkinliklere ve festivallere verdiği olumlu destek, bir destinasyonun markası üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Festivaller ve etkinlikler sosyal ağlar ve medya aracılığıyla daha geniş kitlelere duyurulmalıdır. Etkinliklerin büyük bir kitleye hitap etmesi, kentin tanıtımında önemli bir rol oynamıştır.

19. İnanç Turizminde Etkili Konumlama Hamlesi Gerçekleştirme

Diyarbakır, dinler tarihinde önemli bir yere sahip olması ve peygamberler, sahabeler kenti olarak anılmasıyla bilinir. Bu durum, kentin inanç turizmi potansiyelini artırmaktadır. Diyarbakır'ın İslam inanç turizmi açısından envanterine baktığımız zaman çok önemli yapılar karşımıza çıkmaktadır.

Eğil'de bulunan Zülkif ve Elyase peygamberlerin türbeleri en çok bilinen yapılardır. Makam Dağı ve Enüş Peygamber Türbesi ise Ergani'de bulunmaktadır ve inanç turizmi açısından önemli bir değere sahiptir. 7 Uyurlar Ashâb-ı Kehf Mağarası Diyarbakır'ın Lice ilçesinde bulunmaktadır. Anadolu'nun ilk ve en büyük camisi olarak bilinen Ulu Camii ise kent merkezinde yer almaktadır. İslam medeniyetinin Anadolu'daki önemli yapılarından biri olan cami, özellikle turistlerin ve ziyaretçilerin ilgisini çeken bir mekândır. Hz. Süleyman Camii ve 27 Sahabe Türbesi, tarihî ve dinî öneme sahiptir. Diyarbakır'da bulunan sahabe türbeleri, inanç turizminde kenti cazip kılan unsurlardandır. Yukarıda sayılan yapılar, inanç turu rotalarının başlıca durakları olarak belirlenebilir.

Diyarbakır'ın Suriçi bölgesinde, farklı din ve etnik grupların bir arada huzur içinde yaşadığı görülmektedir. Bu bölgede yer alan kiliseler, tarihî ve kültürel öneme sahiptir. Saint George Kilisesi, Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Surp Giragos Ermeni Kilisesi ve Mar Petyun Keldani Kilisesi, ziyaretçilerin ilgisini çeken önemli yapılar arasındadır. Zerzevan Kalesi'nde bulunan Yeraltı Kilisesi ve Büyük Kilise, Hristiyanlık açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Zerzevan Kalesi ören yerindeki Pagan-Hristiyan mimari yapıları bulunduran Roma garnizonu; dünyada bulunmuş son, Roma'nın doğu sınır hattında bulunan ilk Mithras Kutsal Alanı ile oldukça farklılık göstermektedir. Mithras, Hint-Pers kökenli bir tanrıdır ve doğuya düzenlediği askerî seferler sırasında Roma'nın bu inanç ile tanıştığı değerlendirilmektedir. Zerzevan Kalesi'nin kuzey uç noktasındaki Mithraeum da bu dinin Roma İmparatorluğu sınırları içinde yer alan en eski yapılarından birisidir. Yapının detaylarının ortaya çıkması ile birlikte dünyanın en iyi korunmuş Mithras kutsal alanlarından biri olduğu anlaşılmıştır. Roma'nın gizem dini olan bu inanca ait mimari kalıntılar, arkeolojik bulgular dünyanın her yerinden gelen ziyaretçilere benzersiz bir deneyim sunmaktadır.

Kentte farklı inanç gruplarına hitaben farklı inanç rotaları oluşturularak yabancı turist gruplarının önemli merkezleri keşfetmesine ve tematik bir inanç turu deneyimi yaşamasına olanak tanınabilir.

İnanç turu esnasında kural ve kaidelerin net ortaya konması ve ziyaretçilerin saygı duymasının sağlanmasında yerel rehberlerin büyük rolü olacaktır. Bu noktada eğitim ihtiyacının karşılanması hatta inanç turizmine yönelik kural ve kaideler kitapçığının basılması, dijital uygulamanın oluşturulması önerilebilir. İnanç turizmi genellikle dinî ve kültürel ilgi duyan ziyaretçileri hedefler. Diyarbakır'ın hangi inanç grubuna/gruplarına hitap edecek şekilde konumlandırılmak istendiğinin belirlenmesi gereklidir. İnanç turizmi ürünlerinin ziyaretçilere dinî ve kültürel açıdan zengin bir deneyim sunmasına özen gösterilmesi gerekir. Diyarbakır'ı inanç turizmi açısından etkili bir şekilde tanıtmak için doğru pazarlama stratejileri geliştirilmesi ve tanıtım ve tutundurma araçlarının kararlaştırılması gerekir. Dijital platformlar ve sosyal medya kampanyaları düzenlenebilir, turizm web sitelerinde ve basılı materyallerde Diyarbakır'ın inanç turizmi potansiyelinin vurgusuna ağırlık verilebilir. Diyarbakır'ın inanç turizmine yönelik alt yapısını ve hizmet kalitesini iyileştirmek için özellikle ibadethanelere erişimi kolaylaştırmak ve o bölgeleri temiz ve düzenli turistik alanlar hâline getirmek gereklidir. İnanç turizmine yönelik rehberlik hizmetlerinde, özel bilgi gerektirmesi nedeniyle nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyulacaktır ve üniversitelere bu noktada görev vermek uygun olacaktır. Diyarbakır'ın kültürel ve dinî mirasını korumak için sürdürülebilir turizm yaklaşımı benimsenmelidir. Tarihî yapıları ve doğal alanları korumak, ziyaretçi akışını yönetmek ve yerel toplulukların ekonomik olarak fayda görmesini sağlamak için sürdürülebilir turizm politikaları oluşturulmalıdır. Diyarbakır'ı inanç turizmi açısından etkili bir şekilde konumlandırabilmek için de toplumsal katılım ve destek büyük önem taşımaktadır.

20. Etkili Bir Turizm Yönetimi Oluşturma ve Tanıtımda Bütünleşik Yaklaşımı Benimseme

2018 yılında hazırlanan Türkiye Turizm Ana Planı'nda, ulusal tanıtım ve pazarlamada markalaşmayı sağlamanın yanı sıra destinasyon özelinde tanıtım ve pazarlama faaliyetlerini yürütecek yapıların oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak ortaya konan ulusal hedeflere uygun biçimde potansiyel ulusal turizm olanaklarını belirleyerek, ulusal çapta tanıtım ve pazarlama etkinliklerini yerine getirmek için 2019 yılında Türkiye Turizm ve Geliştirme Ajansı (TGA) faaliyete geçmiştir. 2021 yılı itibarıyla da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü ve Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA) eş güdümünde, ulusal ve uluslararası alanda destinasyonların daha etkin tanıtımını destekleyecek İl Tanıtım ve Geliştirme Programı başlatılmış ve bu kapsamda iller bazında İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulları (İTGK) oluşturulmuştur. Böylece kurulan İTGK'ların ulusal eylem planı çerçevesinde ortaya konan ilkeler ve yaklaşım doğrultusunda, ilin turizm tanıtım ve geliştirme etkinliklerini belirlemesi ve bunları koordine etmesi, bir anlamda il sınırlarını kapsayan Destinasyon Yönetim Örgütü olarak çalışması beklenmektedir.

Destinasyon Yönetim Örgütlerinin (DYÖ) temel fonksiyonu, destinasyonun özellikle tanıtım ve geliştirme politikalarını belirlemek ve bu politikaları yerel paydaşlarla koordine ederek yürütmektir. Valiliklerinin ve özellikle Valilik altında İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin öncülüğünde oluşturulan İTGK'ların, DYÖ'lerin uluslararası yapılanmasına uygun şekilde, geniş bir paydaş katılımıyla yönetilmesi gerekmektedir. Bu paydaşlar; destinasyondaki yerel yönetimler, turizm işletmeleri (seyahat acenteleri, konaklama, gastronomi ve rekreasyon işletmeleri vb.) ticari birlikler, meslek odaları, Bölgesel Kalkınma Ajansı ve uluslararası projelerde rol alabilecek sivil toplum örgütleri, kongre ve bilimsel etkinliklerde rol alan üniversiteler, spor kulüpleri vb. gibi ilde farklı faaliyet alanlarında etkinlikler yürüten yapılar olabilmektedir.

Diyarbakır İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu, tanıtımda DYÖ sorumluluğu ile hareket ederek, Turizm Ana Planı'na uygun ve TGA tarafından ulusal hedeflere uyumlu biçimde ortaya konan *Diyarbakır Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası*'ndaki başlıkları yerine getirme ve ilin etkili

tanıtımını yapma görevini üstlenmektedir. İl bazında birçok kurum ve kuruluş bir taraftan bağımsız biçimde kendi tanıtımlarını yaparken, diğer taraftan da ilin tanıtımına da önemli destek verebilmektedir. Bu noktada bir destinasyonun tanıtımında rol alan ulusal ve özellikle uluslararası ilişkilerde güçlü ağlara sahip paydaşların eş güdüm içinde hareket edebilmeleri önem arz etmektedir. Bu kapsamda Kurul, il tanıtımında rol alabilecek, ilde ticaret, eğitim, çevre, bilim, spor, sağlık, kültür ve sanat gibi farklı alanlarda etkinlik yürüten sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimin, akademinin, turizm işletmelerinin, il idari birimlerinin ve spor kulüpleri gibi kendi faaliyet alanında ulusal ve uluslararası temasları olan ve tanıtımda rol alabilen paydaşların tanıtım çabalarını bütünlük bir plan dâhilinde ele almalıdır. Kurul, her bir paydaşın il tanıtımında etkili rol alabileceği alanları belirlemeli, etki alanları içinde sorumluluklarını paylaşmalı ve bu sayede her bir paydaşın tanıtımdaki rollerinin belirlenen ortak hedef doğrultusunda şekillenmesini sağlayarak bütüncül bir politika benimsemelidir.

DYÖ sorumluluğunda hareket eden Kurul, ildeki turizm potansiyelini ve mevcut kaynakları düşünerek ortaya koyduğu markalaşma hedefi yolunda, destinasyonun tanıtım sloganı, imajı ve marka konumu hedefini, farklı paydaşların eş güdümlü çabaları ile ortak hedefe yöneltmeli ve bu sayede daha hızlı ve etkili sonuç almayı sağlamalıdır.

İsmet İnönü Bulvarı No: 32
06100 Emek, Ankara

Esentepe Mahallesi Büyükdere Cad.
No: 127 Astoria AVM B Blok Kat: 4
34394 Şişli, İstanbul